

Bogumiła Kosicka¹, Irena Wrońska²

¹Katedra i Zakład Zarządzania w Pielęgniarstwie Akademii Medycznej w Lublinie

²Katedra Rozwoju Pielęgniarstwa Akademii Medycznej w Lublinie

Rola pielęgniarki w edukacji chorych na cukrzycę

The role of nurses in education the patients with diabetes

Adres do korespondencji:

mgr pielęgniarstwa
Bogumiła Kosicka
ul. Paganiniego 5/15
20-854 Lublin

STRESZCZENIE

Wstęp. We współczesnym leczeniu cukrzycy bardzo duży nacisk kładzie się na edukację chorych. Na tę edukację składa się zarówno wyposażenie w wiadomości o cukrzycy, jak i kształtowanie odpowiednich umiejętności. Ważną rolę odgrywa tutaj pielęgniarka, która – jak się wydaje – jest osobą szczególnie powołaną do prowadzenia tej działalności.

Cel pracy. Celem niniejszej pracy było określenie roli pielęgniarki w edukacji pacjentów chorych na cukrzycę.

Materiał i metody. Badaniami objęto 100 chorych na cukrzycę – pacjentów Kliniki Endokrynologii i Poradni Endokrynologicznej Samodzielnego Szpitala Klinicznego nr 4 w Lublinie oraz Oddziału Wewnętrznego Szpitala Wojskowego w Lublinie. W badaniach wykorzystano specjalnie skonstruowany do tego celu kwestionariusz ankiety, składający się z 34 pytań, z których 23 dotyczyły wiedzy o cukrzycy.

Wyniki i wnioski. Uzyskane wyniki wskazują, że wiedza pacjentów chorych na cukrzycę jest na poziomie dobrym w grupie chorych edukowanych przez pielęgniarkę oraz zadowalającym w grupie chorych edukowanych przez inne osoby. Pielęgniarki zdecydowanie lepiej przekazują wiedzę o cukrzycy, nie ograniczając się jedynie do samej istoty choroby i leczenia, ale również obejmują szeroki zakres samoopieczęgacji w tej chorobie. Pielęgniarka pełni rolę głównego edukatora w zakresie wiedzy o cukrzycy.

Słowa kluczowe: cukrzyca, pielęgniarka, edukacja

ABSTRACT

Introduction. The modern treatment of diabetes base on education of patients. The range of education in diabetes include outfit in the knowledge about diabetes as well as forming of proper ability. The nurse plays here an important role, she seems be the person particularly appointed to conduct this activity.

Objective. The aim of research was to assess the role of nurses in education the patients with diabetes.

Material and methods. The research has covered a group of diabetic patients hospitalized in the Department and Clinic of Endocrinology of Medical University in Lublin and Department of Internal Diseases at the Military Hospital in Lublin. The specially made survey was used in researches. The survey contains 34 questions (23 concern of knowledge about diabetes).

Results and conclusions. The analysis of the survey has shown that knowledge of diabetic patients is at a good level in a group of the people which was educated by nurse and satisfactory in a group educated by the other people. However, nurses much better teach about diabetes, they do not limit to the illness itself and treatment but also show a wide range of ways of self-care.

Key words: diabetes, nurse, education

Wstęp

Cukrzyca jest chorobą przewlekłą i nieuleczalną, w której główną przyczyną inwalidztwa i zgonów są przewlekłe powikłania [1]. Dlatego bardzo istotnym elementem postępowania w tej chorobie jest minimalizacja jej dotychczasowych skutków, jak również niedopuszczanie do powstawania nowych powikłań [2]. We współczesnym leczeniu cukrzycy bardzo duży nacisk kładzie się na edukację chorych, ponieważ w odróżnieniu od innych chorób leczenie cukrzycy zależy wyłącznie od samego pacjenta [3].

Edukacja chorych na cukrzycę obejmuje zarówno przekazanie wiadomości o cukrzycy, jak również kształtowanie odpowiednich umiejętności samoopieki w ścisłym połączeniu z umocnieniem osobowościowym i psychoemocjonalnym chorych.

Należy pamiętać, że dobre przyswojenie przez pacjenta ogólnej wiedzy na temat cukrzycy jest podstawą zarówno do wyrabiania odpowiednich umiejętności, jak i wykształcania motywacji do uczestnictwa w leczeniu i pogłębianiu wiedzy. Dobrze przeprowadzona edukacja umożliwia nie tylko wyrównanie cukrzycy, ale daje również możliwość spełnienia ról życiowych pacjenta pomimo jego ograniczeń spowodowanych chorobą [4].

Edukacja chorych na cukrzycę jest wspólną działalnością zespołu medycznego, w którym szczególną rolę odgrywa pielęgniarka, która ma najczęstszy i najbliższy kontakt z chorym, przez co wydaje się osobą szczególnie powołaną do prowadzenia tej działalności [5].

Cel pracy

Celem niniejszej pracy było określenie roli pielęgniarki w podnoszeniu poziomu wiedzy pacjentów chorych na cukrzycę.

Materiał i metody

Część badawcza pracy została oparta na badaniach przeprowadzonych w Samodzielnym Szpitalu Klinicznym nr 4 w Lublinie w Klinice Endokrynologii i Poradni Endokrynologicznej oraz w Szpitalu Wojskowym w Lublinie na Oddziale Wewnętrznym.

Przebadano grupę 100 losowo wybranych chorych na cukrzycę, u których średni czas trwania choroby wynosił 4–8 lat. Badania przeprowadzono w okresie od 12 stycznia 2006 roku do 15 maja 2006 roku.

Podstawową metodą zastosowaną w badaniu był sondaż diagnostyczny, w ramach którego zastosowano technikę ankietową. Skonstruowany kwestionariusz ankiety składał się z 34 pytań, które miały charakter zamknięty i dotyczyły: danych społeczno-demograficznych, wiedzy pacjenta na temat cukrzycy i udziału pielęgniarki w edukacji pacjenta.

Na podstawie 23 pytań ankiety określono rzeczywistą wiedzę chorych na temat cukrzycy i samoopieki. W tym celu każdemu z tych pytań przyporządkowano 1 punkt za prawidłową odpowiedź, 0 za brak odpowiedzi i –1 za błędną odpowiedź. W sytuacji gdy odpowiedzi prawidłowych było więcej niż jedna, za każdą odpowiedź przydzielano odpowiedni ułamek punktu, na przykład w przypadku 3 prawidłowych odpowiedzi za każdą udzielano po 1/3 punktu. Analogicznie przydzielono ujemne punkty dla odpowiedzi nieprawidłowych. W ten sposób każdy ankietowany biorący udział w badaniu mógł otrzymać od –23 punktów (zakreślone tylko nieprawidłowe odpowiedzi) do +23 punktów (zakreślone tylko prawidłowe odpowiedzi).

W celu wnioskowania statystycznego zastosowano test *t*-Studenta, który miał na celu określenie prawdopodobieństwa istotności różnic między 2 wartościami średnimi wyrażonymi w skalach przedziałowych. Weryfikacja testu polegała na wyliczeniu wartości funkcji *t*-Studenta i porównaniu ich z postulowanymi przez hipotezę zerową wartościami liczbowymi tych funkcji, przyjmując za prawdopodobieństwo popełnienia błędu wartości $p = 0,05$, $p = 0,02$, $p = 0,01$ lub $p = 0,001$.

W pracy zastosowano następujące oznaczenia:

M — średnia arytmetyczna,

SD — odchylenie standardowe,

N — liczebność,

p — prawdopodobieństwo popełnienia błędu,

t — wartość funkcji *t*-Studenta,

NS — wartość nieistotna statystycznie.

Wyniki

W zależności od osób realizujących działania edukacyjne (wskazanych przez pacjenta) respondentów podzielono na 2 grupy: I — składającą się z 61 pacjentów edukowanych przez pielęgniarki oraz II — złożoną z 39 pacjentów edukowanych przez inne osoby (lekarze, inni chorzy).

Podstawowym celem edukacji w cukrzycy jest przekazanie choremu odpowiedniego zakresu informacji dotyczących istoty choroby, sposobu leczenia i wszelkiej wiedzy niezbędnej do samoopieki.

Z przeprowadzonej analizy odpowiedzi udzielonych przez 100 badanych na pytanie odnoszące się do zakresu informacji przekazanych podczas edukacji wynika, że pielęgniarki zdecydowanie lepiej informowały chorych na tematy związane z cukrzycą niż inne osoby. Jak wynika z danych przedstawionych w tabeli 1, tylko w przypadku działania doustnych leków przeciwcukrzycowych nie stwierdzono różnicy istotnej statystycznie pomiędzy odpowiedziami udzielanymi przez badanych. Jest to jednocześnie temat, o którym pielęgniarki najrzadziej informowały chorych (35,48%).

Tabela 1. Tematy, o których byli informowani chorzy na cukrzycę**Table 1. Subjects, which diabetes patients were informed about**

Temat edukacji	Osoba informująca				t	p
	pielęgniarka		inna osoba			
	N	%	N	%		
Co to jest cukrzyca	57	91,94	4	9,77	16,265	< 0,001
Przyczyny i objawy przecukrzenia i niedocukrzenia	53	85,48	20	50,00	5,324	< 0,001
Pomiar stężenia glukozy we krwi	54	87,10	23	57,50	5,215	< 0,001
Pomiar stężenia glukozy i acetonu w moczu	31	50,00	15	37,50	4,954	< 0,01
Pielęgnacja i kontrola stanu stóp	41	66,13	19	47,50	7,564	< 0,001
Odżywianie w cukrzycy	51	82,26	22	55,00	6,365	< 0,001
Aktywność fizyczna w cukrzycy	36	58,06	15	37,50	4,025	< 0,01
Działanie doustnych leków przeciwcukrzycowych	22	35,48	13	32,50	0,125	NS
Działanie i rodzaje insuliny	32	51,61	15	37,50	4,213	< 0,01
Prawidłowe nabieranie, wstrzykiwanie i przechowywanie insuliny	38	61,29	13	32,50	3,565	< 0,02
Obsługa wstrzykiwacza „PEN”	35	56,45	13	32,50	4,885	< 0,01

Objaśnienia skrótów w tekście.

Najczęściej pielęgniarki tłumaczyły, co to jest cukrzyca (91,94%), a także uczyły pomiaru stężenia glukozy we krwi (87,10%). W grupie ankietowanych informowanych przez inne osoby tylko co 10. badanemu (9,77%) została objaśniona istota cukrzycy. Najczęściej chorzy z tej grupy byli informowani o pomiarach stężenia glukozy we krwi.

Wynikiem dobrze przeprowadzonej edukacji wśród chorych na cukrzycę jest wysoki poziom wiedzy pacjenta na jej temat. Dlatego też w badaniach zwrócono szczególną uwagę na rzeczywisty poziom wiedzy chorych na cukrzycę. Do otrzymanych wartości punktowych uzyskanych z 23 pytań ankiety przyporządkowano wskaźniki: 3 — bardzo dobra, 2 — dobra, 1 — zadowalająca, 0 — niezadowalająca, określające wiedzę badanych.

Na podstawie testu sprawdzającego zasób wiadomości stwierdzono, że I grupa respondentów miała wiedzę zdecydowanie wyższą niż grupa pacjentów edukowanych przez inne osoby i wiedza ta była na poziomie dobrym. W grupie II natomiast plasowała się na poziomie zadowalającym. Jest to różnica wysoce istotna statystycznie ($p < 0,02$) (tab. 2).

Poziom wiedzy pacjentów biorących udział w badaniu według ich subiektywnej oceny w obu porównywanych grupach był podobny. W 4-stopniowej skali (3 — bardzo dobra, 2 — dobra, 1 — zadowalająca, 0 — niezadowalająca) respondenci, którym wiedzę na temat cukrzycy i metod postępowania przekazała pielęgniarka, otrzymali średnio 1,44 punktu. Nieznacznie wyżej ocenili się pacjenci poinformowani o cukrzycy przez inne osoby, którzy otrzymali 1,58 punktu.

Osoby informowane na temat cukrzycy przez pielęgniarkę oceniali własny poziom wiedzy w tym zakresie znacznie niżej w stosunku do adekwatnego poziomu

wiedzy, jaki uzyskały podczas testu sprawdzającego. Odwrotna sytuacja była w grupie badanych informowanych na temat cukrzycy przez inne osoby. Badani w tej grupie oceniali swój poziom wiedzy wyżej w stosunku do poziomu wiedzy, który uzyskali w teście.

W przeprowadzonych badaniach określono również poziom wiedzy pacjentów według ich subiektywnej oceny, co zobrazowano w tabeli 3.

Jak wynika z powyższych badań, chorzy z większym zasobem informacji są świadomi konieczności ciągłego ulepszania własnej wiedzy i umiejętności. Odwrotnie natomiast jest w grupie osób z niskim poziomem wiedzy.

Dyskusja

W leczeniu cukrzycy bardzo istotna jest edukacja zdrowotna, która nie tylko wpływa wspomagająco na leczenie, ale także sama nim jest, poprzez uczenie osób chorych, jak dbać o własne zdrowie [2]. W edukacji chorych na cukrzycę zasadniczą rolę odgrywa pielęgniarka, która kontaktuje się z pacjentem najczęściej i ma szczególną możliwość podejmowania działań edukacyjnych [3]. Według W. Ciechaniewicz pielęgniarka jest często najbardziej bezpośrednim źródłem wiedzy dla pacjenta oraz lepiej niż ktokolwiek inny jest w stanie ocenić potrzeby i gotowość pacjenta do uczenia się [6].

Z analizy badań własnych wynika, że ponad połowa ankietowanych (61 osób) wskazała, że ich głównym źródłem wiedzy na temat cukrzycy była pielęgniarka.

Edukacja jest bardzo istotną formą opieki pielęgniarskiej i stanowi jedną z funkcji pielęgnowania. Na funkcje edukacyjną pielęgniarki składa się wiele szczegóło-

Tabela 2. Poziom wiedzy chorych na cukrzycę określony za pomocą testu sprawdzającego**Table 2. The level of knowledge about diabetes define behind assistance of tes**

Wiedza chorych edukowanych przez	M	SD
Pielęgniarkę	2,03	0,64
Inną osobę	1,32	0,54
t	3,325	
p	< 0,02	

Objaśnienia skrótów w tekście.

Tabela 3. Poziom wiedzy chorych na cukrzycę według oceny własnej badanych**Table 3. The level of knowledge about diabetes according to personal estimate**

Wiedza chorych edukowanych przez	M	SD
Pielęgniarkę	1,44	0,34
Inną osobę	1,58	0,63
t	1,654	
p	NS	

Objaśnienia skrótów w tekście.

wych zadań i czynności, których celem jest przygotowanie osób do samoopieki i samokontroli, jak również systematyczne motywowanie pacjenta do działania na rzecz własnego zdrowia [6].

Z przeprowadzonych badań wynika, że to pielęgniarka pełni główną rolę edukatora w cukrzycy. Przekazuje wiedzę z zakresu istoty cukrzycy, kontroli glikemii, odżywiania, aktywności fizycznej oraz kształtuje umiejętności związane z podawaniem insuliny.

Pacjenci informowani przez pielęgniarkę mają znacznie wyższy poziom wiedzy na temat cukrzycy i metod postępowania w cukrzycy niż grupa chorych informowanych przez inne osoby.

Analizując literaturę przedmiotu, możemy się spotkać z innymi wynikami badań dotyczących udziału i roli pielęgniarki w edukacji pacjenta chorego na cukrzycę. W pracy E. Naszydłowskiej respondenci bardzo rzadko wskazują na osobę pielęgniarki jako źródło wiedzy o cukrzycy. Według tej grupy badanych udział pielęgniarki w edukacji chorego jest niewielki. Przeprowadzone w tej grupie badania wskazują na znaczny deficyt wiedzy na temat cukrzycy [2].

Wykształcenie silnych mechanizmów motywacyjnych do codziennej realizacji zaleceń leczniczych, samokontroli i samoobserwacji jest jednym z istotnych czynników wyrównania cukrzycy. Wymogiem podstawowym

w uzyskaniu tego typu zachowania u chorych na cukrzycę jest przekazanie im właściwych informacji o chorobie, metodach leczenia, samokontroli oraz prowadzeniu aktywnego życia [7]. Należy też podkreślić, że dobry zakres wiedzy na temat choroby wpływa pozytywnie na świadomość pacjenta i jego zaangażowanie w proces leczenia. Natomiast niski poziom wiedzy, może spowodować przyjęcie biernej postawy wobec terapii i przez to zmniejszać jej skuteczność [3].

Osoby informowane na temat cukrzycy przez pielęgniarkę oceniały własny poziom wiedzy z zakresu cukrzycy znacznie niżej w stosunku do adekwatnego poziomu wiedzy, jaki uzyskały podczas testu sprawdzającego. Odwrotnie było w grupie badanych informowanych na temat cukrzycy przez inne osoby. Badani w tej grupie oceniali swój poziom wiedzy na temat cukrzycy wyżej w stosunku do poziomu wiedzy uzyskanego z testu sprawdzającego. Bardzo podobne wyniki uzyskano w wyżej wspomnianych badaniach E. Naszydłowskiej, z których wynika, że chorzy w stopniu niewystarczającym przygotowani do samoopieki sami oceniają to przygotowanie dość wysoko [2].

Jak wynika z powyższych badań, chorzy z większym zasobem informacji są świadomi konieczności ciągłego poszerzania własnej wiedzy i podnoszenia umiejętności. Odwrotnie natomiast jest w grupie osób z niskim poziomem wiedzy.

O losach pacjenta chorego na cukrzycę decyduje przede wszystkim on sam. Dlatego tak bardzo ważna jest jakość prowadzonej edukacji, gdyż od niej zależy stan wiedzy samego pacjenta. Osoba cierpiąca na cukrzycę musi rozumieć, czym jest choroba i jaki może być jej wpływ. Pełna wiedza o cukrzycy daje pacjentowi możliwość samodzielnego kierowania życiem, umożliwia mu zdobycie autonomii i bezpieczeństwa. Edukacja daje pacjentowi możliwość panowania nad chorobą i osiągnięcia wyznaczonych celów życiowych [5, 8].

Na podstawie analizy danych literatury oraz przeprowadzonych badań można stwierdzić, że najlepszą osobą do koordynowania procesu edukacji jest pielęgniarka. Proces edukacyjny prowadzony przez pielęgniarkę nie tylko zwiększa wiedzę pacjenta na temat cukrzycy, ale przyczynia się do nabrania pewności w codziennym funkcjonowaniu poprzez naukę czynności instrumentalnych.

Wnioski

1. Wiedza pacjentów edukowanych na temat cukrzycy przez pielęgniarkę jest większa od wiedzy grupy chorych edukowanych przez inne osoby i jest ona na poziomie dobrym.
2. Pacjenci informowani przez pielęgniarkę na temat cukrzycy mają większą świadomość poszerzania wiedzy z zakresu cukrzycy.

3. Pielęgniarka jest wskazywana przez pacjentów jako główne źródło wiedzy na temat cukrzycy, przez co pełni główną rolę edukatora.

Piśmiennictwo

1. Brodawko B., Mosiewicz J., Czepło C. Przewlekłe powikłania cukrzycy i świadomość osób z cukrzycą odnosząca się do problemów ich choroby. *Medycyna Metaboliczna* 2005; X (2): 90–94.
2. Naszydłowska E., Koziół D., Trawczyńska M. Udział pielęgniarki w podnoszeniu jakości życia pacjentów z cukrzycą. *Piel. XXI wieku* 2003; 3: 53–56.
3. Szymańska-Pomorska G., Lisowczyk J. Przygotowanie pielęgniarek do działań edukacyjnych wśród chorych na cukrzycę. W: Abramczyk A., Łopatyński J., Prusek W. *Cukrzyca — problem społeczny*. Zakład Pielęgniarstwa Społecznego AM we Wrocławiu, Wrocław 2002: 142–151.
4. Krzemińska S. Edukacja chorego na cukrzycę. *Magazyn Piel. i Poł.* 2006; 1–2: 30–31.
5. Hillson R. *Cukrzyca — praktyczne zasady opieki*. α -medica Press, Biesko-Biała 1997.
6. Ciechaniewicz W. Funkcje zawodowe pielęgniarek. Część IV: Funkcja wychowawcza. *Pielęgniarstwo* 2000 1997; 6 (35): 14.
7. Tatoń J., Czech A. *Diabetologia*. Tom 1. PZWL, Warszawa 2001.
8. Tatoń J., Czech A. Edukacja zdrowotna jako metoda leczenia i ulepszania stylu życia osób z cukrzycą. *Diabetol. Pol.* 2000; 7 (1): 56–62.